

УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ
И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

ФАКЛОНОСЦИ XXXII

**L I C H T,
M E N R
L I C H T!**

**В ПАМЕТ НА ПРОФЕСОР МИЛЕН КУМАНОВ:
Юбилеен сборник по случай
80-годишнината от рождението на учения**

София
Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
2022

В оформлението на корицата на изданието са използвани: 1) фотопортрет на Милен Куманов (с. 1); 2) репродукцията на гравюрата на неизвестен майстор с изображението на южно-славянски благородник, счипан за монаха – игумен Мавро Орбини (1563-1611/4) – далматински свещеник, родоначалник на историческата наука, изразяваща идеята за единство на славянския свят (срѣбче); 3) репродукцията на платното „Мнемосина – майка на музите“ (1884) на върховия представител на викторианския академизъм барон Фредерик Лейтон (1830-1896), създава образа на богинята на паметта (с. 4)

За визията на отделните раздели на изданието са привлечени репродукциите на платната „Синьо крило“, „Глухарче“, „Различия“, „Холандец“, „Безсмъртие“, „Силна музика“, „Нов ден“, „Наблюдение“, „Волята“ и „Своевременност“ на Константина Константинова (1957-2018)

В оформлени обложки данного издания использованы: 1) фотопортрет Милена Куманова (с. 1); 2) репродукция гравюры неизвестного мастера с изображением южнославянского дворянина из города Дубровник, предположительно монаха – игумена Мавро Орбини (1563-1611/4) – далматинского священника, родоначальника исторической науки, выражающей идею единства славянского мира (корешок); 3) репродукция холста „Мнемозина – мать муз“ (1884) выдающегося представителя викторианского академизма барона Фредерика Лейтона (1830-1896), воссоздавшего образ богини памяти (с. 4)

Для оформления отдельных разделов данного издания использованы репродукции полотен „Синее крыло“, „Одуванчик“, „Различия“, „Голландец“, „Бессмертие“, „Громкая музыка“, „Новый день“, „Наблюдение“, „Воля“ и „Своевременность“ Константины Константиновой (1957-2018)

The cover of the edition are: 1) photo portrait of Milen Kumanov (p. 1); 2) a reproduction of engraving by obscure master with the image of a South Slavonic (Dalmatian) master considered as a monk-abbot Mavro Orbini (1563-1611/4) – Dalmatian priest, founder of a historical science, formulating the idea of the unity of the Slavic world (on the reverse); 3) a reproduction of the oil canvas Mnemosyne, The Mother of the Muses (1884) by British Victorian academic artist Sir Frederic Leighton (1830-1896), creator of the picture of the goddess of memory (p. 4)

Reproductions „Blue Wing“, „Dandelion“, „Distinctions“, „Dutch“, „Immortality“, „Loud Music“, „New Day“, „Observation“, „The Will“ and „Timeliness“ by Konstantina Konstantinova (1957-2018) are used in different parts of the edition

Юбилейно издание, посветено на 300-годишнина от рождението на Св. о. Паисий Хилендарски (1722-1773 г.) и 260-годишнината от създаването на „История славяноболгарская...“ (1772 г.)

Юбилейное издание, посвященное 300-летию со дня рождения Св. о. Паисия Хилендарского (1722-1773 гг.) и 260-летию со дня создания „Истории славяноболгарской...“ (1772 г.)

Jubilee edition, dedicated to the 300th anniversary of St. Ft. Paisiy Hilendarski (1722-1773) and 260th anniversary of the creation of the „Slavo-Bulgarian History...“ (1772)

Изданието „Licht, mehr Licht!“ е реализирано в рамките на проект на тема „Гражданската компетентност на изследователя в личностните, езиковите и технологичните равнища на информационно моделиране на СНО при УниБИТ“, по Договор № НИП-2022-01 по Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН.

- © Стоян Денчев – отговорна, научна редакция
- © Александра Куманова – предговор, дейксис, съставител, библиография, научна редакция
- © Николай Василев – предговор, дейксис, съставител, езикова, научна редакция
- © Анжела Димчева – съставител, езикова, научна редакция
- © Никола Казански – терминологична, експертна, научна редакция
- © Венцислав Велев – експертна, научна редакция
- © Красмира Александрова – експертна, библиографска редакция
- © Силвия Филинова – експертна, библиографска редакция
- © Дяна Ралева – експертна, библиографска редакция
- © Марияна Максимова – експертна, библиографска редакция
- © Владимир Манчев – експертна, езикова редакция
- © Десислава Костадинова – експертна, библиографска редакция
- © Надежда Томова – експертна, библиографска редакция
- © Васил Гюзелев – рецензент
- © Николай Яръмов – рецензент
- © Филип Панайотов – рецензент
- © Николай Жечев – рецензент
- © Ирена Петева – рецензент
- © Ирина Линден – рецензент
- © Фредерик Линден – рецензент

© Университет по библиотекознание и информационни технологии, 2022

ФАКЛОНОСЦИ XXXII

Академично издателство „За буквите – О писменехъ“

ISBN 978-619-185-558-2

E ISBN 978-619-185-559-9

Обществен издателски съвет:

Н. Пр. Мелнишки епископ ГЕРАСИМ Н. Впр. архиепископ ХРИСТО ПРОЙКОВ
Акад. проф. д.ист.н. ГЕОРГИ МАРКОВ
Проф. д.ф.н. РУДЖЕРО ГИЛЯРЕВСКИЙ

Редакционен съвет:

Акад. проф. д.ик.н. Стоян Денчев – отговорна, научна редакция
Акад. проф. д.пед.н. Александра Куманова –
предговор, дейкис, съставител, биобиблиография, научна редакция
Д-р Николай Василев – предговор, дейкис, съставител, езикова, научна редакция
Д-р Анжела Димчева – съставител, езикова, научна редакция
Доц. д-р Никола Казански – терминологична, експертна, научна редакция
Акад. проф. д.ф.н., д.ик.н. Александър Субето – експертна, научна редакция
Акад. проф. д.ф.н. Леонид Джахая – експертна, научна редакция
Проф. д.ф.н. Константинос Нихоритис – експертна, научна редакция
Проф. д-р Патрик Льокак – експертна, научна редакция
Д-р Томас Льокак – експертна, научна редакция
Н. Пр. Мохаммад Али Кияни – експертна, научна редакция
Акад. доц. д-р Венцислав Велев – експертна, научна редакция
Акад. доц. д-р Красимира Александрова – експертна, библиографска редакция
Чл.-кор. Иван Гранитски – експертна редакция
Проф. д.ик.н. Димитър Иванов – експертна редакция
Проф. д.ф.н. Ваня Добрева – експертна редакция
Проф. д-р Ани Василева-Данчева – експертна редакция
Проф. д-р Христина Богова – експертна редакция
Проф. д-р Боряна Бужашка – експертна редакция
Проф. д-р Евгени Велев – експертна редакция
Проф. д-р Мюмюн Тахиров – експертна редакция
Гл. ас. д-р Владимир Манчев – експертна, езикова редакция
Д-р Силвия Найденова – експертна редакция
Д-р Десислава Костадинова – експертна, библиографска редакция
Ас. Силвия Филипова – експертна, библиографска редакция
Диана Ралева – експертна, библиографска редакция
Марияна Максимова – експертна, библиографска редакция

Редколегия:

Доц. д-р Диана Стоянова
Доц. д-р Калин Стоев
Гл. ас. д-р Инж. Иглика Гетова
Гл. ас. д-р Събина Евтимова
Гл. ас. д-р Надежда Томова
Гл. ас. д-р Деница Младенова
Д-р Ваня Аврамова
Василка Стефанова
Цветана Найденова
Антон Даскалов
Татяна Милкинска
Илиян Барзев
Ангел Георгиев
Любов Йовинска
Цветана Йовчева
Вилияна Герова
Лилия Зарева

Рецензенти:

Акад. проф. д.ист.н. Васил Гюзелев
Акад. проф. д.м.н. д-р Николай Ярѐмов
Проф. д.ист.н. Филип Панайотов
Проф. д.ист.н. Николай Жечев
Проф. д.н. Ирена Петева
Проф. д-р Ирина Линден
Фредерик Линден

ГЕНУЕЗКАТА КОНФЕРЕНЦИЯ ОТ 1922 Г. И УЧАСТИЕТО НА БЪЛГАРИЯ В НЕЯ, ОТРАЗЕНО НА СТРАНИЦИТЕ НА ВОДЕЩИ ЕВРОПЕЙСКИ ИЗДАНИЯ

Венцислав Велев

Първата половина на XX в. е белязана от поредица военни стълкновения, които оставят траен отпечатък върху развитието на всички европейски народи. Рекапитулацията на една от най-кръвопролитните в човешката история каквато е Първата световна война, се измерва в стотици хиляди убити и ранени, разрушена икономика, пандемии и бедствия. Всички те са предопределили съдбата на не едно поколение хора. Договорите изработени на Парижката мирна конференция в периода 1919-1920 г., определят не само следвоенното устройство на света. На преден план изпъкват оформените водещи политически блокове, формират се нов тип икономически отношения. Наложената Версайско-Вашингтонска система идва в името на създаване на условия за преодоляване на продължаващите между отделните държави противоречия.

В същото време обаче, тя се явява олицетворение на принципа „разделяй и владей“, с правото на победителя.¹ Финансовата разруха на стария континент е толкова силна, че поставя икономиките на отделни държави в пълен застой. По този начин, като първостепенна задача за всички се очертава набелязването на стъпки за излизането от кризата, което следва да се осъществи с обединените усилия на всички народи. Именно това е основната тема, която се обсъжда по време на проведената в периода 11 април – 19 май 1922 г. в Генуа международна конференция по икономическите и финансови въпроси. Осъществените дебати поражда интерес сред всички европейски народи, още повече, че за в нея са поканени да участват и държавите, които са победени в Първата световна война.²

Предмет на настоящата статия е предизвикания международен отзив от участието на България в заседанията на проведената конференция в Генуа. Важно е да се проследи и отразяването му на страниците на европейския печат. Разискваните въпроси, много от които остават затворени само в залите на провеждане на съвещанията, са обект на дискусии между различни журналисти и общественици. На страниците си водещи европейски вестници излизат с поредица от дописки, статии и коментари, които не само следят разволя на конференцията, но и представят отделни виждания по наболелите икономически и финансови въпроси. Българската телеграфна агенция също публикува множество съобщения и материали, представящи хода на конференцията, както и българското участие по време на заседанията ѝ.

1. Чуждата преса за причини обусловили свикването на Генуезката конференция и избора на участващите в нея държави

Свикването на конференцията в Генуа е продиктувано от необходимостта за разбиране между отделните държави по въпросите свързани с устройване на новия финансов и икономически ред в следвоенна Европа. Наложената политическа система не допринася за очакваното стабилизиране. Противопоставянето се засилва, като постепенно започват да се оформят нови блокове. На Балканите положението е изключително сложно. След Първата световна война ситуацията продължава да бъде напрегната, а в отделни моменти и силно тревожна. България остава в изолирана обстановка, която е резултат не само от Ньойски мирен договор, но и на последващи след него действия на отделни държави. Правителството на Ал. Стамболийски прави различни опити за нейното преодоляване. Предприемат се стъпки насочени към търсене на възможности страната да започне възстановяването на нормалния си начин на развитие. В същото време, в страната финансовият и икономическият живот са белязани от тежка криза. България има наложени репарации в размер на 225 млн. зл. фр., които макар и платими за 37 г. предизвикват сериозни изпитания. Допълнително, страната е залята и от огромна бежанска вълна, като броя на идващите в България бежанци е повече от 250 000 души. Тяжното настаняване и осигуряване изисква значими финансови ресурси, които не са налични. Започва да се говори за нуждата от сключване на т.нар. бежански заем. Към това се прибавя и загубата на територии, а също и продължаващите претенции от различен характер, предявявани от

Per aspera ad astra!

останалите балкански държави.³

В такава сложна за България политическа и икономическа ситуация, на 11 април 1922 г. в Генуа започва своята работа международна конференция, която има за цел да бъдат обсъдени въпросите свързани с икономиката на държавите след края на Първата световна война и намиране на решения за констатираните проблеми. Обект на дискусия е разработване на обща стратегия целяща възстановяване на страните от Централна и Източна Европа. Не на последно място, поставя се и въпроса за установяване на икономически отношения със съветското правителство. Интересен е факта, че за активно участие в заседанията на конференцията не са поканени Съединените американски щати. Като се има предвид, че до голяма степен следвоенното устройство на Европа се базира на възприетите от страните-победителки предложения на американския президент Удро Уилсън (14-те точки на У. Уилсън), присъствието в Генуа на делегация на САЩ само като наблюдател предизвиква доста въпросителни. В същото време, наблюдава се активно дипломатическо присъствие на съветската делегация, водена от Г. Чичерин. Засилена дейност се проявява и от страна на германската делегация. Съветска Русия и Германия дори намират общо сближение на вярванията си, като успяват да постигнат сериозен дипломатически, политически и икономически успех посредством подписването на взаимна договореност помежду им – споразумението от Рапало (16 април 1922 г.). Това предизвиква вниманието на водещите европейски медии, което личи от множеството известия и публикации отразени на страниците на техните издания. С непрекъснати комуниката излизат и държавните телеграфни агенции. Дискутирайки причините за свикването на конференцията всички са единодушни, че важна роля в нея ще играе Великобритания, чийто стремеж заедно с Франция е да наложат нови условия за развитие. В обширна статия, в „Тан“ посочва, че самата конференция е предварително подготвен международен акт и е следствие от подписаната на 6 януари 1922 г. в Кан резолюция, която е насочена към „полагане основи за изграждане на европейски мир“, решаване на финансови въпроси и най-вече на тези свързани с наложените репарации на победените в Първата световна война страни. Същото се потвърждава и от дописки на италиански и швейцарски журналисти, отпечатани през първите дни на февруари 1922 г. на страниците на вестниците „Епока“ и „Газет де Лозан“. Те изразяват убеждението си, че посредством тази конференция Великобритания цели да се направи една ревизия на подписаните до този момент следвоенни договори. Туринският в. „Стампа“ пък отбелязва, че Франция все още няма напълно ясна визия за икономическото развитие в Европа и това е една от причините за свикването на конференцията. В същото време, при неблагоприятен развой на събитията или при очертаващо се неразбирателство, френската делегация ще има за задача да „торпилира“ разговорите в Генуа.⁴

Според вестниците, за да се предотврати това, започват усилен дипломатически срещи на най-високо ниво. Публикуват се репортажи, които разкриват подробности от проведената на 25 февруари 1922 г. в Булон среща между министър председателите на Франция и Великобритания – Реймон Поанкаре и Лойд Джордж. Френските журналисти са убедени, че именно тогава се постига разбирателство за насоките, които ще се дискутират на предстоящата конференция. За всички е видно, че двете държави ще се стремят да играят водеща роля в решаването на европейските въпроси. На страниците си в. „Тан“ изказва мнение, че между двамата е постигната договорката в Генуа да не се засягат важни политически спорове. Икономическото развитие на страните от Централна и Югоизточна Европа следва да бъде основен въпрос и то да стои като основа на разискванията. Парижкят в. „Пти Паризьен“ допълва, че мнението на европейските държави и лично на Лойд Джордж е въпросите около финансовите задължения да бъдат изчистени, но в никакъв случай това да не води до промяна в предварително разписаните вече договори, както и на постигнати впоследствие споразумения. Това мнение, но и известна доза скептицизъм около ефективни предстоящи решения се забелязва в материалите на дописниците на в. „Матен“. Според тях, сериозен въпрос, който трудно ще намери своето разрешение, ще бъде този свързан с евентуалното разсрочване на репарационните задължения. Те посочват, че не е възможно на дневен ред да не се поставят и политически въпроси. Това се поражда от подчертаващото се засилващо влияние на Съветска Русия. За всички европейски държави се явява нужно да се намери общ подход за разговори с Москва, както и да се изработи стратегия за бъдещите отношения с нея. Също така, приемането на Съветска Русия в рамките на Обществото на народите се очертава като въпрос, който следва да бъде разгледан. Всичко това показва, че в Генуа освен икономическите на дневен ред ще са и нови политически въпроси.⁵

Припомняйки сложната и динамична обстановка, още в първият ден на конференцията (11 април 1922 г.), в италианската пресата се коментират думите на председателстващият я Луиджи Факта, който заявява, че според него икономическите и политическите проблеми са сериозни, но е нужно активно да се работи за „възвръщане на мира“. Той посочва, че италианското правителство това призовава за това всички водещи европейски държави. Думите му са подкрепени от нарочно направена декларация, в която е записано, че „делегатите от всички страни ще си сътрудничат за преустройство на Европа и за постигане на едно по-добро бъдеще за човечеството“.⁶ По същото време, британските медии акцентират върху встъпителната реч на Лойд Джордж, в която той отбелязва, че неговата и на Великобритания основна цел е „възстановяване просперитета на континента“.

От своя страна, френските вестници разпространяват изказването на Луи Барту, в което той посочва, че Френската република работи и ще работи активно за налагане на мир и свободен труд, който лозунг следва да се възприеме от всички европейски държави.⁷ Заедно с официалните дописки представящи откриването и първите дни на конференцията, в пресата все повече внимание се обръща и на вече открито декларираното желание на Великобритания и Франция да урегулират отношенията си със Съветска Русия. Посочва се, че причината за това е необходимостта от изчистване на въпросите свързани с натрупаните към момента руски дългове към френските и британските банки. В телеграма от Генуа, препечатана във водещите лондонски вестници, е отбелязано, че към датата 1 януари 1917 г. Русия има дългове към Великобритания в размер на 630 млн. и 200 хил. лири стерлинги, както и към Франция в размер на 3 млрд. и 950 млн. франка. Това се личи и от данни публикувани от френската телеграфна

агенция „Хавас“.⁸

Наред с официалната програма на конференцията отделните делегати осъществяват и допълнителни разговори. Вестниците изобилстват от материали свързани с провеждането на редица частни срещи между самите ръководители на делегациите, някои от които започнали още преди свикването на конференцията. На тях неофициално се коментират въпросите за евентуалното разсрочване на задълженията към големите френски банки. На 8 март 1922 г. в „Тан“ съобщава за проведени разговори и постигнати договорености свързани със започналите изплащания на част от репарационните задължения на Германия към Франция.⁹ Италианският в „Паезе“ разкрива за осъществена среща между гръцкия министър-председател Димитриос Гунариос с представители на италианското правителство. Подчертава се, че с подкрепата на Великобритания се водят и преговори свързани с финансовото стабилизиране на Гърция. Изобилстват коментари по отношение правомерността на предаването на Додеканезките острови във владение от гръцката държава. Посочва се, че този въпрос следвало да се коментира официално в рамките на Генуезката конференция, но за да се осъществяло това се търсело удачен повод. Именно в такъв се превърнали част от публикуваните материали във вестниците. А всичко това разкривало и политическия характер на самата конференция.¹⁰ За различни договорки между отделните европейски държави отбелязват и дописниците на белградския „Новости“. Според тях, активно се работело за осъществяването на „стопанска уния“ между правителствата в Прага и Белград. Това, както посочват те, е базисната основа, на която да се изгради една нова „стопанска федерация“ между държавите от т.нар.

Малко Съгласение (Сърбо-Хърватско-Словенското кралство, Чехословакия и Румъния). Тази новина се коментира и от кореспондентите на някои австрийските вестници. Излизаният във Виена „Нойе Фрайе Пресе“ публикува поредица от материали по въпроса, в които се посочва опасението, че той може да провокира ново напрежение сред страните от Централна и Източна Европа.¹¹ Открито в подкрепа на подобно обединение се изказва лондонския „Дейли телеграф“, който защитава тезата, че със засилване влиянието на държавите от Малкото Съгласение ще се стимулира стопанското развитие на държавите от централна Европа, което е от значение за цялостното развитие на взаимоотношенията в този регион.¹²

2. Готовността на България за участие на Генуезката конференция и отзвукът за това в чуждия печат

Възможността за участие на България на конференцията в Генуа се оценява от всички като безспорен дипломатически успех на правителството на Ал. Стамболийски. Разпространеното мнение е, че именно по този начин той преодолява до голяма степен международната изолация, в която държавата се намирала.¹³ Подготовката за българското присъствие и активно участие на предстоящия международен форум започва с даване на обширни интервюта пред представителите на чужди медии акредитирани в София. На 30 януари 1922 г. в „Таймс“ публикува първото такова, направено от неговия кореспондент в българската столица с Ал. Стамболийски. Наред с благодарностите изразени лично към Лойд Джордж, който е посочен като един от активните поддръжници на това България да бъде поканена за участие, е отбелязана и българската позиция свързана с искането за даване на обещаения излаз на Егейско море (до 1945 г. това е общоприетото название на Бяло море, б.м. В.В.). Другият въпрос, който Стамболийски смята за особено важен, е свързан с искането за даване на отсрочка на България по отношение изплащането на репарационните ѝ задължения. Посочва се, че това може да бъде мярка приложена не изолирано, а към всички държави. Изразява се и убеждението, че именно на предстоящата конференция ще бъде намерен „някакъв лек за сегашното финансово положение на Югоизточна Европа“.¹⁴

Няколко дни по-късно, българският министър-председател дава интервю и пред директора на парижкия всекидневник „Интранзижан“ – Алберт де Гобар. В него той изтъква, че с водената от него политика България е напълно заслужила своето участие в международната конференция. В следвоенните години българската държава се е проявила като един от най-стриктните изпълнители и радетели за стабилно устройство. В същото време, обаче, на преден план изпъкват различни финансови проблеми, между които най-остро стоят тези свързани с изплащането на репарациите. Българският министър-председател за пореден път призовава всички държави страни по Ньойския договор да изпълнят предписаните клаузи в частта свързана с българския излаз на Егейско море. Силно впечатлен от срещата си със Стамболийски, в анализа към интервюто, Де Гобар изтъква, че водената от българския министър-председател политика е насочена към следовено възстановяване не само на страната, но и на Балканите като цяло. Той посочва, че България активно прилага постигнатите договорености, което последното е в унисон и с френската политика по балканския въпрос. Именно за това френските политически и финансови среди са призвани да се отнесат благосклонно по повдигнатите от България въпроси.¹⁵ До голяма степен същата позиция застъпва и в италианската преса. Със заглавието „Какво мисли българския народ за конференцията в Генуа“ софийският дописник на в. „Епока“ публикува обширен материал, в който се чете, че България е изключително поласкана от поканата за участие в предстоящата конференция и счита това за добър знак на благосклонност от страна на европейските държави. Намеренията, които има българското правителство, е да се повдигнат не само въпроси свързани с икономическото положение и затрудненията породени от искането за своевременни изплащания на репарациите, но и такива, които са от политическо естество. Тук акцент се поставя върху проблемът породен от планираното предаване на Източна Тракия на Гърция, която към този момент все още е във владение на съюзните сили. Последното се приемало нееднозначно от всички балкански държави, но само България открито се противопоставяла на него. Като компенсация вниманието следвало да се насочи към заложената възможност за икономически излаз на България на Егейско море.¹⁶

Поканата към България за участие в конференцията в Генуа става обект на коментар и на страниците на балканската преса. За разлика от европейските вестници тук се забелязва известно недоволство от този факт. Често

Per aspera ad astra!

България се споменавала като основен виновник за проблемите стоящи все още неразрешени пред страните от полуострова. Напомняло се, че тя има задължения, които следвало да реализира. В началото на март 1922 г. Югославското бюро по печата излиза с подробен материал, в който се коментира нуждата от предварителна подготовка на страните от Централна и Югоизточна Европа и обединяване на вижданията им в единно становище. Основните точки, по които те следва да постигнат съгласие са продиктувани от вече възприети общи икономически ходове, начертани през януари същата година в Кан. По отношение на репарационните задължения се акцентира, че същите следва стриктно да се изпълняват. В този контекст леко се загатвало и за целесъобразността от българското присъствие в Генуа.¹⁷ Чехословашкото бюро по печата посочва идентичното становище и на правителството на Е. Бенеш, които се изказвал за провеждането на твърда политика по прилагане на постигнатите следвоенни договорености. За разлика от Белград в Прага присъствието на конференцията и на страни като България се приемало като положителен момент по посока преодоляване на разрушенията и начертаване на нова политика в контекста и на прокламираните принципи на Обществото на народите.¹⁸

Както бе посочено, по същество Генуезката конференция е първия международен форум в следвоенна Европа, на който българското правителство участва. Предварителните индикации за предстояща покана за участие, както и самата вече направено официално такава, дават възможност да се направи сериозна предварителна дипломатическа подготовка. За това ясно говори информацията записана в частично запазеня дневник, воден от един от участниците в българската делегация. В него е отбелязано, че София активно работи по отношение намиране на предварителна позиция, която да обедини балканските държави. Посочени са направените множество интервюта пред различни журналисти, както и дадените за публикуване не малък брой статии отразяващи българските искания. Самото пътуване на делегацията, водена лично от министър-председателя Ал. Стамболийски¹⁹, се осъществява с влак, като по пътя той е използван за превоз и от част от сръбската делегация. Това също бива своевременно договорено. В рамките на самото пътуване се провеждат двустранни разговори, по време на които се търси уреждане на българо-сръбските въпроси. Сръбският министър на външните работи Момчило Нинчич приема да направи лична работна среща с Ал. Стамболийски, която се осъществява в българския правителствен вагон. Не се изнасят подробности за дискутираните въпроси, но се дава да се разбере, че е търсено сближение на двустранните отношения, както и подкрепа за българското искане за излаз на Егейското крайбрежие.²⁰

Междувременно, по време на престоя на гара Винковци, се провежда разговор между Ал. Стамболийски и румънския министър-председател Йон Братияну. Двамата дискутират различни въпроси, които засягат както двустранните отношения, така и финансовите въпроси на балканските и европейските страни. След срещата самият Стамболийски изказва публично своето удовлетворение от нея. Всичко това показва, че българската дипломация активно работи по всички възможни начини, за да се постигне предварително представяне на българската позиция пред останалите балкански държави и търсене на подкрепа от тяхна страна. Това е доведено и до знанието на съпътстващите делегацията журналисти, посредством които се прави нова поредица от публикации в международната преса. С тях се цели да се опровергае изнесената от някои белградски вестници информация, че независимо от декларираните позиции за благоприятно отношение към икономическите проблеми на България, то страните от Малкото Съглашение се договарят и за въвеждане на определени ограничения, както и за изплащане на репарационните задължения.²¹

3. Отразяване присъствието на България на Генуезката конференция и взетите по време на нея важни въпроси на страниците на европейския печат

Във воденият дневник за участието на българската делегация на Генуезката конференция е отбелязано, че тя пристига в Генуа на 7 април 1922 г. и бива настанена в хотел „Савоя“. Пред медиите бива потвърдена предварително подадената към информацията, че Ал. Стамболийски е придружен от пълномощния министър Марко Турлаков, пълномощният министър и посланик в Белград – Коста Тодоров, както и от пълномощните министри и посланици на България в Рим и Лондон – Георги Радев и Димитър Станчов. Освен това има и още неголям брой експерти и технически лица. Допълнително пристигат още такива, както и дипломати от българските посолства в Рим и Лондон. Всички български представители изразяват готовност за провеждането на срещи с представителите на различни европейски вестници. Пред тях е заявена основната българска позиция, която е свързана с желание за урегулиране на икономическите отношения в следвоенна Европа, както и даване възможност на България да има обещания излаз на Егейско море.²² Медиите широко отразяват и още няколко интересни факта.

Първият от тях е свързан с един от членовете на делегацията на Съветска Русия – българина Кръстьо Раковски, който провежда няколко неофициални срещи с Ал. Стамболийски. На второ място, посочва се активния диалог между страните от Малкото Съглашение, които очаквано обединяват усилията си по посока участие в различните комисии на конференцията и представяне на обща позиция в тях. Най-често информацията се подава от италианските ежедневници, като същата веднага бива препечатана и на страниците на останалите европейски вестници.²³ Срещата между руския представител и Стамболийски очаквано провокира интерес и намира своя отглас в руската преса. На 25 април 1922 г. на страниците на в. „Голос России“ е публикувана статия, в която българския въпрос се разглежда подробно. Отбелязва се, активното присъствие на Стамболийски и водената от него делегация в Генуа и амбицията му да направи българската тема сред основните за разискване. Подчертава се готовността на българското правителство да предприема радикални реформи, които целят откъсване от водената в предходните години политика на София. Това се приема като добър ход и се приветства от страна на руската делегация. Посочват се и думите на Стамболийски, че българската позиция е насочена към отстояване на националните интереси в контекста на поправяне на всички загуби причинени от войната.

В тази посока, се подчертава намерението, изказано лично от Чичерин, за удовлетворяване на част от

българските искания и най-вече на тези в икономическата сфера. Съветски представители изразяват известно несъгласие с действията на Франция и Англия, които с подкрепата и на страните от Малкото Съглашение са се договорили да не дават на България исканата отсрочка за изплащане на репарационните задължения. В заключение се отправят известни критики към действията на някои от балканските държави и най-вече на Гърция, която се противопоставя за даване свободен излаз на България на Егейско море, въпреки, че този въпрос е изяснен макар и частично още в Ньойския договор.²⁴

Непосредствено преди, а и по време на самата конференция, на страниците на европейската преса често се коментират изказвания направени по отношение на България от френския премиер Р. Поанкаре. Те се разглеждат в контекста на въпросите свързани с общи решения спрямо разрешаване на репарационните задължения на всички държави победените в Първата световна война.

Повечето френски вестници отбелязват, че Франция има намерението да играе посредническа роля и да търси сближение между желанията на отделните балкански държави. Това е и една от причините тя да бъде сред инициаторите България да бъде поканена за участие в конференцията. Някои италиански вестници обаче изразяват неодобрение с това и нескрито обвиняват Поанкаре в налагане на политика, която не цели мир, а търси нова конфронтация. По отношение на икономическото положение и интересите на Франция и Великобритания италианските журналисти правят обширни анализи на ситуацията свързана с разкриването на нови пазари и необходимостта, която двете страни изпитват по отношение пласиране на своя продукция. Франция търси възможности да затвърди своите позиции на Балканите, нещо което има своите корени и в предходните години. В същото време, изразява се недоумение и се отправят призови за активизиране на позиция най-вече на английските политически среди, които според голяма част от журналистите не оценяват напълно значимостта на въпросите поставени за дискутиране в Генуа.²⁵

Наблюдавайки изказванията на френските дипломати и отбелязвайки, че има проведени неофициални срещи с български представители, френските вестници отново проявяват благосклонно отношение и широко отразяват официалното писмо на Ал. Стамболийски до Поанкаре, което той му изпраща на 10 май 1922 г. В него българският министър-председател за пореден път изтъква голямата роля, която Франция играе за уреждане проблемите на Балканите и в частност спрямо българския въпрос. Изразява се желание България да не бъде третирана еднакво с другите победени в Първата световна война страни. За пореден път се повдигат редица икономически въпроси. Оценявайки подкрепата та Франция, се изразява желание френските банки да погледнат с приоритет българските искания за отпускане на кредити и заеми, като това при възможност да бъде с облекчени процедури. Медните се изказват изключително благосклонно към тези думи на Стамболийски. Успоредно с това се припомнят и интервютата дадени от него в началото на годината пред френски журналисти, като се посочва убеждението му, че Франция ще подпомогне българските искания.²⁶

На 18 май 1922 г. (предпоследния ден от заседанията на конференцията) с обширно изказване през ръководителите на делегациите излиза Ал. Стамболийски. Старателно подготвена, неговата реч очаквано предизвиква подчертан интерес, както сред политическите, така и сред журналистическите среди. Наред с критиките към някои определени икономически стъпки, остри думи той изказва по отношение предаването на Източна Тракия на Гърция, решение взето още през април 1920 г. на конференция в Сан Ремо.

Тъй като това е първият голям международен форум, на който българската страна присъства, то той използва случая да припомни, че съгласно чл. 48 от Ньойския договор България е отстъпила Източна Тракия на страните победителки. Но се припомня и разписаните текстове, в които е поет ангажимент за осигуряване на български изход на Егейско море. Министър-председателят посочва, че българския народ е решен да живее в мир и съгласие с всички свои съседи, като за целта лоялно изпълнява всички поети международни задължения. Но това не следва да бъде в противоречие с икономическите нужди и интереси на България. Не се пропуска случая отново да се изкажат думи на благодарност към всички държави, които са съдействали за създаване условия за присъствието му на конференцията и възможността да изкаже българската позиция. Основни пасажки от речта биват публикувани от всички италиански медии. Допълнително, акценти от нея са разпространени и от Българската телеграфна агенция. В нарочно съобщение от София се посочва, че българския министър-председател е посочил лоялността на ръководеното от него правителство по отношение мирното устройство на Европа, приносът на България за него, което следва да бъде оценено и признато. Подчертава се благодарността, че е дадена възможност на българската страна не само да изкаже пред международната общност на своята позиция, но и да предложи решения за разрешаване на икономическите проблеми.²⁷

В дните след края на Генуезката конференция европейските издания публикуват различни мнения на политици и журналисти, които се спират на значението и последиците от нея, както и на мерките, които предстоят да се реализират в Европа. Бившият италиански министър-председател Фр. Нити публикува статия на страниците на „Ил Паезе“, в която посочва убеждението си, че страните участвали в разискванията са поставили основа за мирно изграждане и урегулиране на отношенията между тях. Неговото становище е, че са направени стъпки за заличаване на противоречията и отваряне на възможности за икономическо стабилизиране. Това с особена сила важи за държавите на Балканите. Внимание се обръща и на подписаните двустранни договорености между някои от страните и най-вече на тези между Съветска Русия и Германия. Според него, значимостта на конференцията е повече от положителна, а приносът на Р. Поанкаре и Л. Джордж е показателен. Присъствието на всичко европейски страни, в т.ч. и на България също е оценено.²⁸ Положително е и становището изказано от страниците на швейцарския вестник „Дер Бунд“. В дописка от София неговият кореспондент посочва, че българското правителство е направило всички възможни ходове, за да демонстрира изпълнение на поетите от него задължения, но в същото време е и в очакване европейските държави реципрочно също да изпълнят ангажиментите спрямо България и най-вече тези по отношение

Per aspera ad astra!

на излиза на Егейско море, както и разсрочване на репарационните дългове.²⁹ Отзвук предизвиква и разпространената от Чехословашкото бюро по печата реч на Е. Бенеш, направена пред чехословашкия парламент на 24 май 1922 г. В нея той припомня значимостта на Генуезката конференция, както и факта, че на нея са присъствали всички европейски държави. Според него, това е една от най-големите стъпки на всички политически правени в следвоенните години. В същото време се акцентира и върху присъствието на Съветска Русия на форума, както и на подписването на двустранни договори, които ще предопределят развитието в следващите години. Въпреки положителните моменти, обаче, посочва се и опасението, че е възможно да се появят и нови противоречия между отделните страни. Над всичко стои убеждението, че този форум е важен и навременен.³⁰

Заклучение

Конференцията в Генуа от 1922 г. си остава като една от най-значимите дипломатически стъпки на европейските лидери, насочена към уреждане на икономическите проблеми в годините след Първата световна война. Участието на България в нея, предвид наложения й след Парижката мирна конференция от 1919 г. статут, е безспорен успех на българската дипломация. Направена е силна предварителна подготовка, която включва провеждане на срещи на дипломатическо ниво, даване на поредица от интервюта пред чужди журналисти, както и отправяне на покани за посещения в София на дописници на чужди медии. В рамките на самата конференция тази практика продължава. Всичко това дава възможност за широко популяризиране в различни европейски вестници на българското виждане за следвоенното устройство на Европа и в частност на Балканите. Набелязани са и конкретни стъпки в тази посока. Създадена е предпоставка европейското обществено мнение да бъде запознато с българския национален въпрос. Значимостта, която публикуваните статии произвеждат не само сред политиците, но и след обществеността е осъзната от българските дипломати.

Прави впечатление, че отделни членове на българското правителство, както и лично Стамболийски, използват всеки един възможен случай да представят своите искания пред чужди репортери. Срешите са многобройни и старателно подготвени. Като резултат от това на страниците на европейските вестници българската тема присъства активно. За първи път след войната се забелязва подчертано благосклонно отношение на дописниците на водещите европейски издания акредитирани в София, както и на тези, които предават кореспонденции от Генуа. Единствено част от сръбската преса продължава да посочва, че България има съществена вина за напрежението на Балканите, като се призовава за стриктно изпълнение на следвоенните договори, особено в икономическата сфера. Успехът обаче на българското правителство за пробив в наложената изолация е признат от всички, което трасира и пътя към следващо участие на България на нови международни икономически форуми, както и представяне на националната позиция пред европейската общественост.

Самият Ал. Стамболийски оценява своето участие в Генуа по следния начин: „Заклучавам. Конференцията в Генуа постигна възможното и потребното. Времето ще докара останалото, т.е. необходимото. Трябва да почакаме. Както войната, така и мирът, така и всичко има процес на развитие. Началото на истинския мир за човечеството е турено, то се развива, то ще даде очакваните плодове. Ние, едни от най-пострадалите народи, сме доволни и благодарни от конференцията в Генуа.”³¹

Бележки

¹ Последниците от Първата световна война стоят в обсега на проучванията на не един изследовател. Отбелязването на 100-годишнината от войната е белязано с поредица от конференции и научни форуми както в страната, така и извън нея. Подчертан интерес предизвикват дискусиите, отразени в публикуваните сборници с доклади.

Вж.: България-Германия. Първата световна война. Поуки за бъдещето : Сб. с докл. от проведена конф. на 26 септ. 2018 г. Варна, 2018. Издателство на ВВМУ „Н. Й. Вапцаров”, ISBN 978-619-7428-27-8. // <<http://www.naval-acad.bg/conference/international-scientific-conference-bulgaria-germany/papers>>.

Първата световна война на Балканите и встъпването на България в нея (1914-1915) : Сб. докл. от межд. науч. конф. в София, Видин, Кюстендил, Кърджали, 13-16 окт. 2015. – София : Институт за ист. изследвания – БАН, 2017.

Първата световна война на Балканите : Сб. докл. и науч. съобщ., изнесени на межд. науч. конф. в София на 10-11 окт. 2005 г. – София : Военно изд., 2006.

ISBN 954-509-361-7978

ISBN 954-509-361-6

² На Генуезката конференция 1922 г. участват 29 държави, както и още 5, които са част от Британската империя

³ Вачков, Димитър. Последниците от Първата световна война за икономиката и финансите на България. // *Сборник с доклади от проведена конференция на 26 септ. 2018 г.* – Варна, 2018, с. 11-17.

История на външния държавен дълг на България (1878-1990). Част Втора – Българският външен дълг между двете световни войни (1919-1944). – София, 2006.

⁴ Бюлетин на БТА, Преглед на чуждия печат. Бюлетин N 40, 1922 г.; Бюлетин N 50, 1922 г.

⁵ Бюлетин на БТА, ДП, Преглед на чуждия печат N 56, 3 март 1922 г., л. 1-2

⁶ Бюлетин на БТА, ДП, Втори бюлетин N 166, 11 април 1922 г.

⁷ Бюлетин на БТА, ДП, Първи бюлетин N 167, 12 април 1922 г. – по данни от френския печат.

⁸ Бюлетин на БТА, ДП, Първи бюлетин N 175, 19 април 1922 г.

⁹ Бюлетин на БТА, ДП, Преглед на чуждия печат, Бюлетин N 63, 13 март 1922 г., л. 1-2.

През тръни към звездите!

- ¹⁰ Пак там, л. 3.
- ¹¹ Пак там, л. 3-4.
- ¹² Бюлетин на БТА, ДП, Преглед на чуждия печат, Бюлетин N 42, 16 февруари 1922 г., л. 2-3.
- ¹³ Генуезката конференция и участието на България на нея за първи път подробно са изследвани от Войн Божинов. *Вж: Божинов, Войн. България на конференциите в Генуа и Лозана (1922-1923). // Сборник в чест на акад. Христо Христов. – София, 1976.*
- ¹⁴ Бюлетин на БТА, ДП, Преглед на чуждия печат N 32, 04 февруари 1922 г.
- ¹⁵ ЦДА, ф. 176, оп.4, а.е. 2308, л. 117-119.
- ¹⁶ Бюлетин на БТА, ДП, Преглед на чуждия печат N 40, 14 февруари 1922 г.
- ¹⁷ Бюлетин на БТА, ДП, Втори бюлетин N 120, 16 март 1922 г., л. 2.
- ¹⁸ Бюлетин на БТА, ДП, Първи бюлетин N 157, 4 април 1922 г., л. 1.
- ¹⁹ В състава на българската делегация са включени: М Турлаков – министър на финансите; Н Стоянов – директор на държавните дългове; А Гечев – управител на Земеделската банка; Влахов – секретар на Варненската търговска камара; Каракашев – директор на железниците; както и двама чиновници и разсилници – ЦДА, ф. 176, оп.4, а.е. 2308, л. 83.
- ²⁰ Пак там, л. 83-84.
- ²¹ Пак там.
- ²² Пак там, л. 86-87.
- ²³ БТА, ДП, Втори бюлетин N 170, 13 април 1922 г., л. 1
- ²⁴ Бюлетин на БТА, ДП, Преглед на чуждия печат, Бюлетин 111, 1 май 1922 г., л. 2.
- ²⁵ Пак там, л. 3.
- ²⁶ ЦДА, ф. 176, оп.4, а.е.2308, л.19-20 (103-105).
- ²⁷ Бюлетин на БТА, ДП, Първи бюлетин N 226, 22 май 1922 г., л. 1.; ЦДА, ф. 1067, оп. 2, а.е. 4, л. 1-8.
- ²⁸ Бюлетин на БТА, ДП, Бюлетин N 130, 29 май 1922 г., л. 1-2.
- ²⁹ Пак там, л. 3.
- ³⁰ Бюлетин на БТА, ДП, Втори бюлетин, N 230, 26 май 1922 г., л. 1-2.
- ³¹ ЦДА, ф. 255, оп.1, а.е. 3, л. 11.

Цитирана литература

1. Божинов, Войн. България на конференциите в Генуа и Лозана (1922-1923). // *Сборник в чест на акад. Христо Христов.* – София, 1976, с. 11-17.
2. Вачков, Димитър. Последните от Първата световна война за икономиката и финансите на България. // *Сборник с доклади от проведена конференция на 26 септ. 2018 г.* – Варна, 2018.
3. Сборник с доклади от проведена конференция на 26 септ. 2018 г. – Варна, 2018. – ISBN: 978-619-7428-27-8. // <<http://www.naval-acad.bg/conference/international-scientific-conference-bulgaria-germany/papers>>.
4. Първата световна война на Балканите : Сб. докл. и науч. съобщ., изнесени на межд. науч. конф. в София на 10-11 окт. 2005 г. – София, 2006.
ISBN 954-509-361-7978
ISBN 954-509-361-6
5. Първата световна война на Балканите и встъпването на България в нея (1914-1915) : Сб. докл. от межд. науч. конф. в София, Видин, Кюстендил, Кърджали, 13-16 окт. 2015. – София, 2017.

Архивни източници

Бюлетин на БТА, ДП, Бюлетини на БТА от 1922 г.
Централен държавен архив – ЦДА, ф. 255, оп.1, а.е.3
Централен държавен архив – ЦДА, ф. 176, оп.4, а.е.2308

- IV – 7 Генуезка конференция – следвоенна Европа – *Александър Стамболийски* – Първа световна война (изследване)
IV – 7 Генуезская конференция – послевоенная Европа – *Александр Стамболийский* – Первая мировая война (исследование)
IV – 7 Genoa Conference – post-war Europe – *Alexander Stamboliiski* – World War I (study)

Per aspera ad astra!

ФАКЛОНОСПИ XXXII

**L I C H T,
M E N R
L I C H T!**

**В ПАМЕТ НА ПРОФЕСОР МИЛЕН КУМАНОВ:
Юбилеен сборник по случай
80-годишнината от рождението на учения**

Съставители:

Александра Куманова
Николай Василев
Анжела Димчева

Първо издание
Българска

Редакция,
предпечатна подготовка,
техническа редакция
и компютърна графика:
Д-р Николай Василев

Коректор:
Цветана Найденова

Печатни коли 112.5
Формат 70/100/32

ISBN 978-619-185-558-2
E ISBN 978-619-185-559-9

**Университет по библиотекознание
и информационни технологии**

1784 София, бул. „Цариградско шосе“ N 119

Тел./факс: 00 359 2 971 80 52

E-mail: unibit@unibit.bg

URL:

www.unibit.bg

www.sno.unibit.bg

Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София, 2022